

Axadjon ATABOYEV,
Andijon davlat chet tillari instituti dotsenti, PhD
E-mail: ataboyev.87@bk.ru

ADChTI professori, f.f.d V.Vositov taqrizi asosida

THE NATURE AND STRUCTURE OF PRIVATE AND SOCIAL CONSCIOUSNESS

Annotation

The article is devoted to the private and public consciousness. Private and public consciousness are complex, dialectically interconnected phenomena that reflect the level of human social development, and their in-depth study requires an understanding of the laws of social processes.

Key words: Consciousness, philosophy, cognition, axiology, communication, individual, community.

ПРИРОДА И СТРУКТУРА ЧАСТНОГО И ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются частное и общественное сознание. Частное и общественное сознание представляют собой сложные диалектически взаимосвязанные явления, отражающие уровень социального развития человека, и их углубленное изучение требует понимания закономерностей социальных процессов.

Ключевые слова: Сознание, философия, познание, аксиология, коммуникация, личность, сообщество.

XUSUSIY VA IJTIMOIIY ONGNING MOHIYATI HAMDA TUZILISHI

Annotatsiya

Maqolada xususiy va ijtimoiy ong yoritilgan. Xususiy va ijtimoiy ong insonning ijtimoiy rivojlanish darajasini aks ettiruvchi murakkab dialektik o'zaro bog'liq hodisalar bo'lib, ularni har tomonlama chuqur o'rganish ijtimoiy jarayonlarning qonuniyatlarini tushunishni taqozo etadi.

Kalit so'zlar: Ong, falsafa, idrok, aksiologiya, kommunikatsiya, shaxs, jamoa.

Kirish. Falsafadagi ong insonning tashqi dunyoni va o'z hayotini sub'yektiv idrok etishini, shuningdek, ushbu tajribani aks ettirish qobiliyatini anglatadi. Biologik jihatdan ong insonga o'zini va atrof-muhitni tushunishga imkon beradigan miya funksiyasi sifatida qaraladi.

Kognitiv, kumulyativ, aksiologik, maqsadga muvofiqlik, kommunikativ, tartibga solish va ijodiy funksiyalar kabi ongning turli tarkibiy qismlari yagona tizim sifatida birgalikda ishlaydi. Ushbu funksiyalarga bilish, bilimlarni to'plash, qiymatni baholash, maqsadlarni belgilash, shaxslararo munosabatlar, xulq-atvorni tartibga solish, tabiiy va ijtimoiy olamni tushunish hamda o'zaro aloqada mustaqil ijodkorlik kabi jarayonlar kiradi [2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ong – aql, taqakkur, falsafadagi markaziy kategoriyalardan biri. Ong ko'p qirrali va murakkab bo'lganligi tufayli falsafa, psixologiya, psixiatriya, fiziologiya, kibernetika, informatika singari turli fanlarning o'rganish ob'yekti hisoblanadi. Ongni diniy tushunish uni ilohiy hodisa, Xudo yaratgan mo'jiza tarzida talqin qilishga asoslanadi. Ko'pgina dinlarda inson ongni buyuk ilohiy aqlning mittigina aks etishi, uning namoyon bo'lishi shaklida tavsiflanadi. Inson tanasidagi ruh bizning istak va fikrlarimizning tashuvchisidir. Jon o'lishi bilan ong ham o'ladi. Bunday qarashlarning ildizi juda qadimiy bo'lsa-da, ular hamon o'zining ko'plab tarafdorlariga ega. Zero, u odam va olam yaratilganligi masalasi bilan bevosita bog'liq. Ong moddiylikning miyada inson tanasi faoliyati bilan bog'lab talqin qilinadi [1].

Inson ongi ikki tomonlama tabiatga ega. Bu bir vaqtning o'zida ham shaxsiy, individual hodisa, ham ijtimoiy mahsulotdir. Ongning bu ikki jihati o'zaro chambarchas bog'liq va bir-biriga ta'sir qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Xususiy yoki individual ong – bu shaxsga xos bo'lgan aqliy jarayonlar majmui. U

tug'ma fazilat, hayotiy tajriba, tarbiya, ta'lim va boshqa ko'plab omillar asosida shakllanadi. Shaxsiy ongning asosiy elementlari sifatida quyidagilarni qayd etish mumkin:

1. O'z-o'zini anglash.
2. Dunyoqarash.
3. Qadriyat va e'tiqod.
4. Kognitiv qobiliyatlar (idrok, xotira, fikrlash, aql).
5. Hissiy soha (shaxsiy tajriba, kayfiyat, hissiyot).

Xususiy ong shaxsning yaxlitligi, individualligi va o'zini namoyon qilish imkoniyatini ta'minlaydi.

Tahlil va natijalar. "Falsafa qomusiy lug'ati"da ijtimoiy ongga quyidagicha ta'rif berilgan: "Ijtimoiy ong – doimo o'zgarishda bo'lgan jamiyat hayotining moddiy va ma'naviy tomonlarini uzviy aloqadorlikda va o'zaro ta'sirda ekanligini ifodalovchi, sobiq ittifoqda mutlaqlashtirilgan falsafiy tushuncha. Ijtimoiy ong jamiyatni salohiyat darajasini, siyosiy potensialini belgilovchi falsafiy kategoriya. Axloq, din, san'at, fan kabi madaniyat tizimiga kiruvchi ijtimoiy ong shakllari mavjud". Lug'atda ijtimoiy ongni ijtimoiy borliq bilan bog'liqligi quyidagicha ta'kidlanadi: "Binobarin, ijtimoiy borliqsiz ijtimoiy ongning, ijtimoiy ong faol ishtirokisiz jamiyatning moddiy rivojlanishini ta'minlab bo'lmaydi"[1]. Anglashiladiki, Ijtimoiy ong – bu ma'lum bir ijtimoiy guruh, sinf yoki umuman jamiyat ichidagi odamlar tomonidan taqsimlanadigan g'oya, qadriyat va me'yorlar to'plami. Ijtimoiy ongning asosiy shakllari quyidagilar:

1. Axloq va odob (yaxshilik va yomonlik tamoyillari, to'g'ri, namunali xulq-atvor).
2. Mafkura (bu muayyan ijtimoiy guruhlarining manfaatlarini aks ettiruvchi qarashlar tizimi).
3. Ijtimoiy psixologiya (jamoaviy kayfiyat, stereotip, qadriyatlar).
4. Jamoatchilik fikri (ijtimoiy ahamiyatga ega voqea va hodisalarni baholash).

5. Fan, san'at, din jamiyatning ma'naviy madaniyati sohalaridir.

Ijtimoiy ong ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy omil, an'ana, ta'lim tizimi va ommaviy axborot vositalari ta'siri ostida shakllanadi. Bu shaxslar o'rtasidagi bog'liqlik vazifasini bajaradi.

Xususiy va ijtimoiy ong doimiy aloqada. Ijtimoiy ong shaxsning rivojlanishiga ta'sir qiladi, uning qadriyat va qarashlarini shakllantiradi. Shu bilan birga, xususiy ong jamoatchilikni yangi g'oyalar bilan oziqlantiradi, mavjud g'oyalarni o'zgartiradi.

Shaxsning uyg'un rivojlanishi va jamiyat barqarorligi faqat individual o'ziga xoslik hamda ijtimoiy birdamlikning to'g'ri shakllanishi bilan olib boriladi.

Anglashiladiki, xususiy va ijtimoiy ong inson mavjudligining bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ikki tomonidir. Xususiy va ijtimoiy onning mohiyati, tuzilishiga doir bir nechta muhim jihatlarni ajratib ko'rsatish mumkin. Jumladan:

1. Shaxs va jamoa o'rtasidagi dialektik bog'liqlik. Xususiy va ijtimoiy ong dialektik bog'liqdir. Bir tomondan, shaxs ijtimoiy muhit, ijtimoiy norma va qadriyatlar ta'siri ostida shakllanadi. Boshqa tomondan, taniqli shaxslarning faol ijodiy faoliyati jamoatchilik ongini o'zgartirish va boyitishga qodir.

2. Jamiyat ongining darajalari. Jamiyat ongi tarkibida turli nazariy va kundalik darajalarni ajratish mumkin. Nazariy darajaga jamiyatning intellektual qatlam tomonidan yaratilgan falsafiy, ilmiy va siyosiy tushunchalar kiradi. Kundalik daraja – bu ommaviy onning dunyoqarashi, e'tiqodlari va stereotiplari. Bu darajalar o'zaro bog'liq bo'lib, bir-biriga ta'sir qiladi.

3. Tarixiy o'zgaruvchanlik. Ham xususiy, ham ijtimoiy ong tarixiy xususiyatga ega bo'lib, jamiyat tamadduni, uning iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti bilan birga o'zgarib turadi. Ham shaxslar, ham ijtimoiy guruhlarining qadriyat, ideal va e'tiqodlari o'zgarib bormoqda.

4. Milliy xususiyatlar. Har bir millatning ijtimoiy ongi odamlarning dunyoqarashi va xulq-atvorida iz qoldiradigan o'ziga xos madaniy, tarixiy hamda mental xususiyatlarga ega. Milliy xarakter, urf-odat va etnik stereotiplar shu tarzda shakllanadi.

5. Sinfy defferensatsiya (farqlanish). Jamiyatning sinfiy tuzilishi turli ijtimoiy guruh vakillarining ongida farqlarni keltirib chiqaradi. Hukmron sinflarning manfaat, qadriyat va mafkuralari oddiy ommaning ongidan farq qiladi. Bu ijtimoiy ziddiyat va kurash manbai hisoblanadi.

6. Namoyon bo'lish shakllari. Ijtimoiy ong shakllarining xilma-xilligi – axloq, san'at, din, fan, siyosiy nazariyalar bo'lib, har bir shakl jamiyatning ma'naviy hayotidagi vazifasini bajaradi. Ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, o'zaro ta'sir qiladi va yaxlit tizimni shakllantiradi.

Xulosa va takliflar. Shunday qilib, xususiy va ijtimoiy ong insonning ijtimoiy rivojlanish darajasini aks ettiruvchi murakkab dialektik o'zaro bog'liq hodisalardir. Ularni har tomonlama chuqur o'rganish ijtimoiy jarayonlarning qonuniyatlarini tushunish uchun zarurdir.

Tilning idrokdagi roli tahlil qilinar ekan, shuni ta'kidlash kerakki, ushbu mavzu turli ilmiy fanlar bo'yicha munozara va tadqiqotlar mavzusi bo'lib qolmoqda. Ushbu masalani o'rganishda sezilarli yutuqlarga erishilganiga qaramay, til va tafakkur o'rtasidagi munosabatlarning ko'p jihatlari hali ham olimlar uchun sir bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Фалсафа. Қомусий луғат. – Тошкент, 2004. – Б. 314. – 495 б.
2. <https://wiki.fenix.help/psychologiya/struktura-soznaniya>